

Kronika

International Workshop on Balto–Slavic Accentology (IWoBA), Zagreb (1.–3. srpnja 2005.)

U Zagrebu je, na Filozofskom fakultetu, od 1. do 3. srpnja 2005. godine održana prva međunarodna konferencija o baltoslavenskoj akcentologiji u organizaciji Ranka Matasovića i doljepotpisanoga Mate Kapovića sa zagrebačkoga Odsjeka za lingvistiku. Iako je ovaj skup na samom početku bio skromno zamišljen (pa je shodno tomu i nazvan *radionom*), s obzirom da su na njem sudjelovali najveći svjetski stručnjaci iz ovoga kompleksnoga područja te da je to bio, kako rekosmo, prvi takav skup na svijetu uopće, nije pretjerano ustvrditi da je dotični skup bio jedno od najznačajnijih jezikoslovnih događanja u Hrvatskoj ne samo u 2005. godini nego i u zadnje vrijeme uopće. Na trodnevnom su skupu, kako rekosmo, sudjelovali najveći stručnjaci iz ovoga područja iz cijeloga svijeta – iz SAD–a, Rusije, Nizozemske, Danske i Austrije, dakako uz domaće, hrvatske lingviste. Od stranih sudionika možemo istaći Vladimira Antonovića Dyboa – najistaknutijega člana i predvodnika *moskovske akcentološke škole*, koji se baltoslavenskom akcentologijom bavi već 50–ak godina; Frederika Kortlandta, poznata nizozemskoga lingvista, predvodnika druge velike akcentološke škole – *nizozemske* odnosno *leidenske akcentološke škole*; poznata danskoga indoeuropeista Jensa Rasmussena, koji je znatan dio svoga opusa posvetio i baltoslavistici (uključujući i akcentologiju); Georga Holzera, ugledna austrijskoga slavista, poznata po svojem revolucionarnu pristupu rekonstrukciji praslavenskoga, i koji se dosada nije bavio akcentologijom no u koju je, upravo na IWoBA–i, odlučno i briljantno zagazio; Marca Greenberga, poznata američkoga slavista i slovenista te Ronalda Feldsteina, također renomirana američkoga slavista i rusista (inače prevoditelja kapitalne Illič–Svityčeve knjige »Immenaja akcentuacija...« iz 1963.) itd. Osim njih, s hrvatske se strane može izdvojiti sudjelovanje našega indoeuropeista, i jednoga od organizatora ovoga skupa, Ranka Matasovića, te sudjelovanje neprijeporno najvećega stručnjaka za hrvatsku akcentuaciju, Bulcsúa Lászlóa. Na skupu je također sudjelovao i čitav niz mladih i mladih domaćih i stranih stručnjaka, često učenikâ nekih već spomenutih akcentologa.

Vladimir je A. Dybo iz Moskve održao izlaganje »Baltoslavenska akcentološka rekonstrukcija i indoeuropska akcentuacija« u kojem je ponajprije govorio o indoeuropskim izvorima slavenske glagolske akcentuacije. Smatrajući staroindijski glagolski naglasak drugotnim, Dybo ostatke indoeuropskoga glagolskoga naglasnoga sustava traži u zapadnim ie. jezicima – germanskima (gdje se trag staroga naglasaka navodno vidi kod kraćenja duljina i tzv. Holtzmannova zakona) te italском i keltskom (u tvorbi).

Naziv je izlaganja Frederika Kortlandta iz Leidena »Od srpskohrvatskoga do indoeuropskoga«, gdje u prvom dijelu sustavno navodi fonološke i prozodijske promjene te njihovu relativnu kronologiju od indoeuropskoga do »srpskohrvat-

skoga« (u stvari novoštokavskoga), dakako u okviru svoje osebnije teorije. U drugom se dijelu kritički osvrće na teoriju razvoja slavenske kvantitete opisanu u članku »The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages)« (*Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51/2005: 139–152) autora ovoga prikaza, braneći neuvjerljivo vlastitu teoriju o istom problemu. Ovaj je Kortlandtov članak, »From Serbo-Croatian to Indo-European« izišao također u WSJ 51/2005, a da se raspra oko toga problema neće stišati pokazuje i moj odgovor (»Slavic Length Again«) na Kortlandtovu kritiku koji će uskoro izići u *Filologiji*.

Thomas Olander, mladi danski lingvist iz Kopenhaga, iznosi svoju, novu teoriju o postanku baltoslavenske pomične naglasne paradigme, pomnije razradenu u njegovu doktoratu. Prema njemu, baltoslavenska je mobilnost naglasaka nastala kao rezultat glasovnoga zakona prema kojem u predbaltoslavenskom visoki ton (tj. naglašeni slog) postaje niskim tonom (tj. nenaglašenim) u zadnjem slogu koji je bio kratak (primjerice *-os u N. jd. o-osnovâ) ili koji je sadržavao zijek (primjerice *-eh₂es > *-aas u N. mn. eh₂-osnovâ). Nezgoda je ove zanimljive teorije što primjerice naglaske kao što je litavski G. jd. eh₂-osnovâ *galvôs*, ili N. jd. kao *sūnūs*, *žvèrīs* mora objašnjavati kao sekundarne (prema ovoj bismo teoriji očekivali od navodnoga ie. *-eh₂s u G. jd. akut, a ne cirkumfleks, a kod ie. *-ús i *-ís pomaknut naglasak u bsl. jer je riječ o nastavcima s kratkim samoglasom). Pa ipak, ne može se nipošto reći da je ova teorija imala neuvjerljivija od one najproširenije, tradicionalne, koja operira s Pederesenovim zakonom.

Jens se Elmegård Rasmussen iz Kopenhaga u svojem izlaganju vraća svojoj staroj tezi o tome da su jednosložne riječi u bsl. mogle imati samo cirkumfleks i njome objašnjava neke problematične primjere u baltijskom i slavenskom.

Ranko se Matasović iz Zagreba u svojem izlaganju bavio akcentuacijom najranijih latinskih i romanskih posudnica u slavenskom. Analizom raspoloživa materijala dolazi do zaključka da većina posudnica o-osnovâ pripada naglasnoj paradigmi *b* (primjerice hrv. *Rīm*, *Ríma*), dočim većina posudnica a-osnovâ pripada n. p. *a* (primjerice hrv. *Cètina*). Iako se ovakovi podatci mogu nesumnjivo protumačiti na više načina, nema sumnje da su rezultati ovoga istraživanja vrlo korisni.

Miguel se Carrasquer Vidal iz Amsterdama, porijeklom Španjolac tj. Katalonac, a rođenjem Nizozemac, kao i Olander, u svojem veoma zanimljivu izlaganju o trima naglasnim paradigmama u baltoslavenskom bavi razvojem bsl. pomične naglasne paradigme tj. nastankom bsl. naglasnih paradigama općenito. On prihvaća jedno od tradicionalnih stajališta da su samoglasne osnove preuzele pomičan naglasak od suglasnih osnova u bsl., što je bilo uzrokovano težnjom da se uspostavi naglasna opreka između N. i A. u imenicama (N. s dočetonim naglaskom, a A. s čeonim), odnosno opreka između jd. i mn. u glagola (jd. s čeonim, a mn. s dočetonim naglaskom). Carrasquer Vidal se dotiče još nekih problema bsl. akcentuacije i s njegovim teorijama valja svakako računati u budućnosti.

Izlaganje je Ricka Derksena iz Leidena posvećeno problemu Winterova zakona, kojim se on bavi već duže vrijeme, a autor pri tome podvrgava kritici Dyboov članak o Winterovu zakonu iz 2002. kritizirajući Dybova zbog ignoriranja dobra dijela literature (poglavito one nastale u nizozemskoj akcentološkoj školi) o Winterovu zakonu. Zanimarivanje je velike većine suvremenih akcentoloških istraživanja, osim svojih i istraživanja svojih suradnika, nažalost i inače obilježjem *modusa operandi* moskovske akcentološke škole.

Marc L. Greenberg iz Kansasa govori o fonetskom razvoju staroga akuta ponajprije u slovenskom jeziku. Autor se priklanja kortlandtovskom tumačenju o laringalističkoj rekonstrukciji bsl. naglasaka (pri čem je laringal dakako zapravo glotalnim zatvorom), računajući s prisutnošću glotalnoga zatvora u slavenskom sve do otprilike 800. godine koji se onda uklanja na različite načine u slavenskim jezicima.

Georg Holzer iz Beča govori o relativnoj kronologiji prozodijskih procesa u općeslavenskom i starohrvatskom. Holzer, na svoj poznati precizan i studiozan način, smješta prozodijske procese u relativnu kronologiju glasovnih promjena od praslavenskoga do novoštokavskoga naglasnoga pomaka te dolazi do mnogih zanimljivih spoznaja koje će svakako potaći daljnja istraživanja u ovom smjeru u budućnosti. Zanimljivo je da Holzer, za razliku od Kortlandta, u potpunosti prihvaća teoriju autora ovoga prikaza o razvoju duljine u slavenskom.

Mate Kapović iz Zagreba izlaže o problemu naglasaka imenica tipa *vòl'ā i *sūsā u slavenskom. Iako je akcentuacija imenica kao hrv. *vòl'ja, kòža, sūsā* < *sūsā, grāda* < *grāda* davno uočena, kao i činjenica da ta akcentuacija očito ima nekakve veze sa sufiksom *-ja, dosada nije bilo zadovoljavajućega rješenja zašto takvu akcentuaciju nalazimo primjerice u riječi hrv. dij. *sūsā*, ali ne i u *dūsā, dūsū*. Kapovićevo je rješenje vrlo jednostavno – on uzima da naglasak tipa *vòl'ā i *sūsā nastaje u slavenskom pomakom naglasaka s dugoga sloga (koji nastaje van Wijkovim zakonom zbog gubitka *j) samo u imenica n. p. *b*. Na taj se način objašnjava gotovo potpuni nedostatak imenica sa sufiksom *-ja koje bi imale dočetni naglasak, dočim imenice n. p. *a*, s akutom na korijenu (poput hrv. *sjěča*), ili imenice n. p. *c* s pomičnim naglaskom (poput hrv. *dūsā, dūsū*) postoje.

Ronald F. Feldstein iz Bloomingtona izlaže o ruskim fonološkim dočetcima kao čimbenicima koji uvjetuju naglasne paradigme u ruskom jeziku, zapravo izlažući svoje morfonemsko objašnjenje naglasnih paradigama suvremenoga ruskoga u usporedbi s praslavenskim naglasnim paradigmama. Autor zaključuje da je najveću promjenu od općeslavenskoga pretrpjela n. p. *b* – ona je isprva bila u dopunbenoj razdiobi s n. p. *a*, da bi danas u ruskom stajala zajedno s n. p. *c* u zajedničkoj opreci prema n. p. *a*, pri čem su n. p. *b* i *c* netrivialne (naglasak nije uvijek na istom slogu), a n. p. *a* trivijalna (naglasak je uvijek na istom slogu u riječi).

Miriam Shrager iz Bloomingtona govori o akcentuaciji imenica muškoga roda u sjeverozapadnim ruskim govorima. Ova lingvistica pokušava na osnovi svojih terenskih istraživanja dokazati da su u dotičnim ruskim govorima očuvani tragovi navodne praslavenske »miješane« naglasne paradigme *b*, koju u

novije vrijeme za praslavenski rekonstruiraju pripadnici moskovske akcentološke škole. Premda ovo izlaganje svakako predstavlja zanimljiv doprinos ovoj aktualnoj tematici, ne može se nipošto uzeti da dokazuje postojanje psl. n. p. *d*. Za to će biti potrebno još istraživanja iako je autor ovoga prikaza izrazito skeptičan prema mogućnosti postojanja četvrte psl. naglasne paradigme.

Bulcsú je László iz Zagreba govorio o baltoslavenskim nadodsječnim podudarnostima pristupajući temi na svoj poznat način, težeći ponajprije sinkronijskoj sveobuhvatnosti. Zanimljivo je napomenuti, iako o tome nije bilo riječi na samom skupu, da László, kao Ivšićev učenik i svojedobni suradnik američkoga »heretičkoga« akcentologa Edwarda Stankiewicza, ne prihvaća Illič–Svityčevu teoriju o indoeuropskom izvoru bsl. naglasnih paradigama koju većina ostalih sudionika skupa uzima kao *communis opinio*.

Željko je Jozić iz Zagreba govorio o nekim osobinama suvremene akcentuacije staroštokavskih posavskih govora, a Domagoj Vidović, jezikoslov najmlađega naraštaja, također iz zagrebačkoga Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, o naglasnim osobinama novoštokavskih ijekavskih govora Metkovske krajine. Posebno govori o osobinama govora selâ Dobranje i Vidonje koji se odlikuju mnogim arhaičnim osobinama kao što su dobro čuvanje pomičnosti naglasaka u n. p. *c* (o *pojásu*, *sinóvā*, *zovèmo*, *letímo*), čuvanjem razlike između n. p. *b* i *c* kod neodređenih pridjeva (*žúto*, ali *drôgo*), starim naglasnim obrascem kod mnogih određenih pridjeva n. p. *c* (*gùsti*), čuvanjem dočelnosti u primjerima kao *dovèlo*, *naráslo*, *prokléla*, *jednòga*, starijega naglasaka u prezimenima kao *Jòvanović*, dosljednim preskakanjem naglasaka (*iznad pāsa*) itd. Ovaj će prinos svakako biti vrlo korisnim ne samo za hrvatsku dijalektologiju nego i za poredbenu slavensku akcentologiju.

Tijmen Pronk, mladi nizozemski lingvist iz Leidena, govorio je o povlačenju neocirkumfleksa u slovenskim koruškim dijalektima. On prilično uvjerljivo dokazuje da se to povlačenje naglasaka dogodilo samo u slučaju ako je prednaglasni slog bio dug, kao u kajkavskom (te stoga Pronk i govori o Ivšićevu povlačenju naglasaka), iako pritom griješi, radeći u okviru Kortlandtova teorijskoga okvira, jer pretpostavlja da su dotične duljine ispred neocirkumfleksa izvorne premda su one tu zapravo sekundarno unesene iz drugih oblika, s obzirom da su sve duljine ispred dviju ili više mora u slavenskom pokraćene.

Anita Peti Stantić iz Zagreba govori o prozodijskim dokazima stalnih sintaktičkih veza. Baveći se temom klitikâ, svojim dugogodišnjim izvorom inspiracije, pogotovu primjerima kao hrv. *zá me*, govori o ograničenjima poredbenopovijesnoga pristupa istraživanju ovoga problema te potvrđuje staru spoznaju o mladoj klitičnosti akuzativâ kao hrv. *me*, *te*, *se* koji postadoše nenaglašeni kada stoje sami, ali zadržase ostatak naglašenosti u slovenskom i hrvatskom u stalnim sintaktičkim vezama poput hrv. *zá me*.

Keith Langston, jedan od mladih američkih slavista (i kroatista), iz Athenssa u Georgiji, učenik Edwarda Stankiewicza, izlaže o naglasku imenica muškoga roda u čakavskom koje pripadaju n. p. *c* i (navodnoj) n. p. *d*. Pomno ispitujući raspoloživ dijalektološki čakavski materijal, Langston istražuje koliko su uvjerljive pretpostavke moskovske akcentološke škole o tome da neki čakavski dijalekti čuvaju ostatke tobožnje praslavenske n. p. *d* (tipa *vôz*, *vozà*). Langston

uvjerljivo dokazuje da su argumenti za očuvanje n. p. *d* u čakavskom praktički nepostojeći, i da su u navedenim slučajevima zapravo posrijedi inovacije pojedinih čakavskih govora, pritom ispravno osuđujući, poput Nizozemca Willema Vermeera koji je također to već bio učinio u dodatku knjizi Wenera Lehfeldta *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie* (2001), metodološke nesuvislosti u pristupu moskovske akcentološke škole čakavskom materijalu.

Osim samih izlaganja, drugoga je dana skupa održana i kratka radiona naziva »Kratki uvod u hrvatsku akcentuaciju«, gdje je voditelj Mate Kapović pokušao poglavito stranim gostima približiti hrvatsku standardnu i dijalekatnu akcentuaciju i s praktične strane. Sudionici su skupa imali prilike uživo čuti izvorne govornike raznih hrvatskih dijalekata. Tako je ista priča, čuvena Schleicherova indoeuropska basna »Ovca i konji«, pročitana na novoštokavskom, tj. standardnom hrvatskom, na staroštokavskom (Orubica), čakavskom (Matulji kraj Rijeke) i kajkavskom (Marija Bistrica). Posebno je bilo zanimljivo čuti izvornoga govornika iz posavskoga govora Orubice koji je pored naglasaka tipa *kònji* i *čòvik* imao vrlo često i naglaske tipa *òvcà* što predstavlja pravo malo dijalektološko otkriće. Naime, Stjepan Ivšić još 1913., u svom »Današnjem posavskom govoru« (Rad JAZU 196: 146), navodi da se naglasak tipa *rùkà* u Posavini može čuti sàmo veoma rijetko i da ga je on zabilježio sàmo dva–tri puta. U Orubici je takav naglasak pak i dan–danas, čak i u najmlađega naraštaja (naš je izvorni govornik imao 21 godinu), posve običan (uz slobodno variranje izgovora *glāvà* /*gláva*). Neobično je i to što primjer *òvcà*, ali *kònji*, *čòvik* govori i protiv općenite i česte tvrdnje da se naglasak lakše pomiče s otvorena nego zatvorena sloga te na duljinu nego na kraćinu.

Posljednjega je dana skupa organiziran i izlet u Hrvatsko zagorje, s više nego stručnim voditeljem Radoslavom Katičićem, gdje su sudionici skupa posjetili, među ostalim, dvorce Trakošćan i Veliki Tabor. Posjet Trakošćanu nije bio organiziran dakako sàmo iz kulturološko–povijesnih razloga, nego i zato što se Trakošćan nalazi na području gdje se govori arhaičan kajkavski bednjanski govor, inače veoma bitan za poredbenu slavensku akcentologiju. Taj su kratki posjet Trakošćanu Marc Greenberg i potpisnik ovih redova dakako iskoristili i za prigodno kratko terensko istraživanje snimivši razgovor s jednim izvornim govornikom bednjanskoga kajkavskoga.

Na kraju se može zaključiti da je IWoba 2005, osim što je bila prvorazredan lingvistički događaj u samoj Hrvatskoj, svakako i velik poticaj daljnjemu istraživanju baltoslavenske akcentologije u svijetu. Zbornik će radova, s člancima svih sudionika skupa (osim Kortlandtova i Holzerova, čiji su članci zbog posebnih okolnosti objavljeni u časopisu *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51/2005), u uredništvu M. Kapovića i R. Matasovića, a pod naslovom *Tones and Theories: Proceedings from the International Workshop on Balto–Slavic Accentology*, uskoro biti objavljen u suradnji s Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Mate Kapović

Prvi znanstveni skup Hrvatski kao drugi i strani jezik (HIDIS I.), Zagreb, 14. i 15. listopada 2005.

Iako se u posljednjih petnaestak godina interes za proučavanje i bavljenje hrvatskim kao drugim i stranim jezikom uvelike povećao – i među stranim studentima koji sve češće uče hrvatski jezik i među kroatističkim stručnjacima koji otkrivaju veliku važnost ovoga područja – te usprkos potrebi za što većim brojem znanstvenih i stručnih radova, stvaranjem didaktičke literature te obučavanjem nastavnika, donedavno u Hrvatskoj nije bilo specijaliziranog stručnog ili znanstvenog skupa koji bi se bavio upravo tim područjem kroatistike. Moglo bi se čak reći kako je to područje bilo poprilično zapostavljeno te kako nije bilo sustavnoga znanstvenoga pa ni teorijskoga pristupa, iako je bilo i stručnjaka i radova koji su se njime bavili. Zbog velikoga zanimanja, ali i potrebe svih onih koji pokušavaju sagledati hrvatski jezik očima stranca i ostalih kojima hrvatski nije J1, u Zagrebu je 14. i 15. listopada 2005. godine održan Prvi znanstveni skup Hrvatski kao drugi i strani jezik (HIDIS). Organizirao ga je Odjel za kulturu hrvatskoga jezika Hrvatskoga filološkoga društva s Hrvatskom maticom iseljenika kao suorganizatorom, pod pokroviteljstvom Sveučilišta u Zagrebu. Inicijator je skupa, te predsjednica mnogočlanoga Organizacijskoga odbora bila Zrinka Jelaska, koja je sa svojim suradnicima autor brojnih znanstvenih i stručnih radova na tome području, a predsjednik Programskoga odbora bio je Josip Silić.

Izlaganja i zbivanja na HIDIS-u

Veliko zanimanje i odaziv izlagača, ali i slušača, bili su pokazatelj kolika je potreba za daljim razvijanjem interdisciplinarnе suradnje na ovom području. Na skupu su sudjelovala šezdeset i četiri stručnjaka, i to trećina iz inozemstva, pa je HIDIS tako dobio i međunarodni karakter. Održana je i radionica *Hrvatski kao komunikacija*. Osim samih izlaganja, sudionici Skupa mogli su razgledati izložbu četrnaest postera na temu hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Polovica od njih bila je nova, dok je preostalih sedam prethodno bilo izloženo na međunarodnim znanstvenim skupovima, što pokazuje da je hrvatski kao J2 zanimljiv svjetskim stručnjacima koji se bave jezikom. Osim postera predstavljena su i tri udžbenika, CD za poučavanje gradišćanskoga hrvatskoga, knjiga Dunje Pavličević–Franić *Komunikacijom do gramatike* te je najavljeno nekoliko drugih knjiga.

Skup je prvi put na jednom mjestu objedinio i kroatističke stručnjake i sve one koji se bave hrvatskim kao drugim i stranim jezikom. Od lingvista, psiholingvиста, predavača i suradnika Sveučilišne škole hrvatskoga jezika i kulture, lektora i suradnika Croaticuma do brojnih lektora na stranim sveučilištima, a zanimanje su pokazale i državne ustanove: Ministarstvo znanosti, obrazovanja

i športa te Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija kojima je također u interesu promidžba hrvatskog jezika i kulture u višejezičnoj Europi.

Hrvatskomu kao drugomu i stranomu jeziku u izlaganjima se pristupalo lingvistički, psiholingvistički, sociolingvistički i lingvometodički, te informatički, teorijski i primijenjeno. Skup je bio podijeljen na dvanaest sekcija, a svaka je sekcija na različit način obrađivala dotičnu problematiku. O važnosti usustavljanja programa nastave za hrvatski kao drugi i strani jezik te ulozi međukulturalne kompetencije pri takvoj vrsti poučavanja bilo je riječi u sekciji *Programi i prilagodba*. Na istom su tragu bila i predavanja u sekciji *Hrvatski i inozemna nastava* te *Usvajanje i učenje hrvatskoga u inozemstvu* koja su prikazivala okolnosti ovladavanja hrvatskim u različitim državama svijeta, i u poučavanju, što znači u svjesnome učenju, ali i u usvajanju jezika. Sekcija *Jezik i govor* posebno se bavila utjecajem i prijenosom izgovornih obilježja drugih jezika na hrvatski. Sekcija *Sredstva u nastavi* bavila se metodološkim i didaktičkim pristupima jeziku. Sekcija *Jezik i međujezik* u najvećem se dijelu izlaganja bavila utjecajem međujezika i zavičajnoga idioma na ovladavanje standardom, dakle okomitom višejezičnošću. U ovome će se prikazu posebno istaknuti po nekoliko radova ostalih šest sekcija, i to poglavito njihove lingvističke i psiholingvističke strane.

Unatoč tomu što su istraživali probleme s kojima se susreću učenici, nastavnici i stručnjaci koji se bave hrvatskim kao drugim i stranim jezikom, neki su se radovi pokazali izrazito kroatistički usmjerenima. Između ostaloga pokazali su kako su neka područja slabo istražena ili slabo opisana i za izvorne govornike, a pristup u stručnoj literaturi za izvorne govornike često je i zbog toga posve neupotrebljiv u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Osim toga, poučavanjem jezika stranih studenata i u radu s njima pojavila su se i pitanja lingvističke naravi, poput pitanja prevodenja, višejezičnosti te međujezika između komunikacije i standarda.

Morfološki pristup

Izlaganja unutar sekcija *Usvajanje promjenjivih riječi* te *Riječi u kontekstu* donijela su važnu građu sakupljenu uglavnom iz pismenih radova i govornoga izražaja studenata Sveučilišne škole hrvatskog jezika i kulture i Croaticuma. Na njoj se vidjelo kako određene razine jezika, u ovom slučaju morfologija, funkcioniraju unutar učionice te ističu različita obilježja hrvatskoga sa stajališta jezične proizvodnje koja bi trebalo bolje proučiti.

Gordana Hržica pokazala je slabost u opisima čestica u gramatikama i u rječnicima, budući da ni sami izvorni govornici katkad ne znaju definirati takve riječi, često ju definiraju 'kao nešto što se ne može svrstati ni u jednu drugu vrstu riječi pa je zato valjda čestica'. Slično se pokazalo i na izlaganju o usvajanju priloga Maše Musulin i Željke Macan koje je upozorilo na slabu opisanost priloga u priručnicima, i to za izvorne govornike. Gramatike zanemaruju priloge kao vrste riječi jer nude vrlo šturo preglede, duge stranicu do stranicu i pol, dijele priloge samo po načinu tvorbe, no ne i po njihovoj ulozi, a i tu ima ne-

dosljednosti. U rječnicima su bliskoznačni pridjevi i prilozi uglavnom opisani na jednak način, katkad i jedan drugim bez prototipnih primjera, te je iz takvih opisa stranim govornicima koji uče hrvatski teško zaključiti kada je potrebno upotrijebiti koji prilog. Tim je i sličnim radovima upozoreno na problem koji postoji u domaćoj literaturi, a i u stručnoj literaturi za strane govornike. Stoga bavljenje hrvatskim kao J2 može potaknuti, ali i obogatiti istraživanja i opise hrvatskoga kao J1.

Zrinka Jelaska i Tomislava Bošnjak pokazale su kako analiza jezičnih jedinica u građi hrvatskoga kao J2 (konkretno glagolski vid i glagolske vrste) može poslužiti kao dijagnostičko sredstvo. Prema upotrebi određenih vrsta glagola te posebice svršenoga vida u pisanim sastavcima inojezičnih govornika može se točnije odrediti stupanj predznanja hrvatskoga jezika, što pak može uz druga sredstva poslužiti kod razvrstavanja u tečajne razine. Autorice su zaključile kako u opisima stranih studenata treba promatrati broj glagolskih natuknica, a kod prepričavanja određenih događaja broj svršenih glagola. Još se jedna autorica pozabavila glagolskim vidom, no sa stajališta njegove obrade – Marica Čilaš. Predložila je da se učenicima hrvatskoga nudi iscrpan popis priloga i veznika koji im služe kao signal za prepoznavanje i uporabu glagolskoga vida. Budući da glagolski vid predstavlja najsloženiju pojavu u jeziku za sve strane govornike koji uče hrvatski jezik, potrebno je taj dio jezika dobro opisati i na tvorbenoj i na leksičkoj razini kako bi se olakšalo svima onima koji uče ili se bave hrvatskim kao drugim i stranim jezikom.

Leksičkosemantička razina

U sekciji *Riječi u kontekstu* govorilo se o riječima, zahtjevima njihova usvajanja i poučavanja. U ovladavanju hrvatskim uglavnom se govori o značenju ili oblicima riječi. Bernardina Petrović pokazala je važnost sustavnoga ovladavanja kolokacijama, kao trećega bitnoga obilježja hrvatskoga rječnika. Marina Balent proučila je primjenu leksičkoga pristupa, u posljednje doba vrlo popularnoga u poučavanju engleskoga jezika, na hrvatski jezik. Zbog morfološke složenosti hrvatskoga jezika te njegova rečeničnoga ustroja, pokazalo se da neke njegove postavke nisu primjenjive, druge su primjenjive samo donekle, u izmijenjenu obliku. Vlatka Blagus pokazala je razlike u izboru riječi za učenje hrvatskoga u Gradišću i u općim tečajevima. Kako je gradišćanskohrvatski jezik materinski, ali komunikacijski drugi jezik gradišćanskohrvatskoj djeci i mladima, tekstovi računalnoga programa obiluju riječima kućnoga i obiteljskoga života koje su ili drugačije nego standardne riječi ili nepotrebne na osnovnim razinama onima koji hrvatski uče kao drugi i strani jezik u ostalim situacijama.

Kontrastivna analiza

Hrvatski se uspoređivao s drugim jezicima na sekcijama *Kontrastivna sintaksa* i *Kontrastivni i strani leksik*, što je veoma bitno zbog nove građe koja nudi mogućnosti za dalje ispitivanje građe. Radovi koji se temelje na kontra-

stivnoj analizi leksika i sintakse osobito su nam važni jer donose novu, dosad nepoznatu građu koja može biti temelj te ujedno i poticaj za dalja istraživanja. Među takvim radovima treba istaknuti rad Ivane Olujić o lažnim parovima u gradišćanskohrvatskom i karaševskohrvatskom prema standardnom hrvatskome te Zsivka Gorjancza o stranim riječima u santovačkome šokačkome govoru, koji su bili izuzetno zanimljivi i zbog uglavnom nepoznatih i nedovoljno ispitanih govora koji pripadaju hrvatskome jeziku. Zbog odvojenoga prostornoga i povijesnoga razvoja takvi govori čuvaju arhaizme te rjeđe dolazi do pomaka značenja nego u riječima hrvatskoga standardnoga jezika.

Izlagači su se iz područja kontrastivne sintakse bavili redom glagolima, i to Anita Peti–Stantić glagolskim vremenima (hrvatski i slovenski), Oksana Timko oblicima prošloga vremena (hrvatski, ukrajinski i rusinski jezik), Clara Capatina prevodenjem perfekta (hrvatskoga na rumunjski jezik), Tomislav Frleta imperativom (hrvatski i francuski). Takva istraživanja nisu samo pomoć u radu i nastavi s govornicima tih jezika koji uče hrvatski jezik već i korak prema rješavanju nekih od problema s kojima se susreću prevoditelji i lingvisti – odnosom gramatičkih prema leksičkim obilježjima, odnosom univerzalnoga i pojedinačnoga u jeziku itd.

Psiholingvistički pristup

Sekcija *Dvojezičnost i višejezičnost* promatrala je višejezično usvajanje hrvatskoga u odnosu na engleski i njemački. O jezičnom razvoju izborno višejezičnog djeteta te o posebnostima takvog razvoja govorilo se u dva rada: Ksenija Ivir–Ashworth govorila je o hrvatskome u višejezičnosti s engleskim i njemačkim, a Irena Horvatić–Čajko o hrvatskome u dvojezičnosti s njemačkim. Autorice su zaključile kako se jezična kompetencija razlikuje ovisno o jeziku i kontekstu u kojem se on rabi. Takva su nam istraživanja važna zbog dijaspore i boljega razumijevanja problema s kojima se susreću u svome dvojezičnome ili višejezičnom razvoju od najranije dobi, ali i hrvatskih govornika (mladega naraštaja) koji su već dvojezični, a jezici kojima vladaju djeluju međusobno i čine jezičnu kompetenciju pojedinca još bogatijom. Marta Medved–Krajnović prikazala je pojavu kada prvi jezik postaje drugi, tj. nazadovanja prvoga jezika kao posljedicu dominacije drugoga jezika, što je u većini slučajeva proces kroz koji prolazi drugi naraštaj hrvatske dijaspore. Takav psiholingvistički pristup općenito nam omogućava da bolje shvatimo proces usvajanja jezika u višejezičnoj sredini, a posebno ako se uzmu u obzir sve osobitosti hrvatskoga jezika i njegov društvenopolitički položaj. Jelena Kuvač pokazala je zahtjevnost u ovladavanju pisanjem kao drugotnom jezičnom djelatnošću govornika kojima je hrvatski drugi jezik, a uključeni su u hrvatske škole, dakle djece govornika manjinskih jezika.

Skup je završio zaključkom kako očito postoji velika potreba za udruživanjem snaga u istraživanjima hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, i to na svim razinama: od lingvističkih stručnjaka koji se bave jezikom kao sustavom preko ostalih grana lingvistike, poput psiholingvistike, sociolingvistike i drugih,

do nastavnika i svih onih koji u neposrednom radu prenose učenicima hrvatski bilo kao strani, drugi ili materinji jezik. Također je pokazana potreba za organiziranjem skupova i radionica te pisanjem znanstvenih i stručnih radova, potom stvaranja udžbenika, rječnika, gramatika i ostalih didaktičkih materijala koji bi bili prilagođeni stranim govornicima koji uče hrvatski jezik, a na kojima bi radile velike skupine stručnjaka različitih profila jer je područje izrazito interdisciplinarno.

Maša Musulin

Prikaz konferencije *Converging and Diverging Tendencies in Cognitive Linguistics*, Dubrovnik, 17.–18. listopada 2005.

Dana 17. i 18. listopada 2005. godine u Dubrovniku je održana konferencija pod nazivom *Converging and Diverging Tendencies in Cognitive Linguistics* u organizaciji Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Osijeku. Kao što se navodi u pozivu (v. www.ffzg.hr/cogling), kognitivna se lingvistika s jedne strane počela razvijati u različitim smjerovima otvarajući se prema drugim disciplinama i metodologijama, a s druge su se strane različite kognitivnolingvističke škole počele približavati jedne drugima, primjerice u smislu međusobne integracije rezultata i metodoloških postavki. Cilj je konferencije bio promišljati sadašnjost i budućnost kognitivne lingvistike uzevši u obzir navedene konvergencije i divergencije. Konferencija u Dubrovniku okupila je sedmero eminentnih plenarnih predavača – pripadnika većine najvažnijih kognitivnolingvističkih pravaca, te tridesetak drugih sudionika, što predavača, što slušača iz Hrvatske i svijeta.

Plenarni predavači okupljeni u Dubrovniku doista su najugledniji predstavnici u svojim područjima, a njihova izlaganja dobro su odražavala različite pristupe kognitivnoj lingvistici: od kognitivne gramatike, preko kulturnih istraživanja, istraživanja korpusa i semantičkih aspekata metonimije pa do proučavanja pragmatike i metonimije u gramatici. Ronald Langacker otac je kognitivne gramatike, koji je svojim monumentalnim djelom *Foundations of Cognitive Linguistics* (1987/1991) na jednome mjestu zacrtao temelje proučavanja jezika kao odraza ljudskih kognitivnih sposobnosti. U svojem je plenarnom predavanju Langacker iz perspektive kognitivne gramatike govorio o engleskoj zamjenici *it* u bezličnim izrazima, dokazavši kako unatoč neodređenosti (engl. *vagueness*) referencije, navedena zamjenica ima točno određeno značenje, koje opisuju kao profiliranje govornikova (ili slušateljeva) opsega svijesti. Günther Radde ubraja se u europske začetnike kognitivne lingvistike, a bavi se prvenstveno metonimijom kao motivacijskim mehanizmom u gramatici i semantici. U svojem je izlaganju Günther Radde metonimiju redefinirao kao inačicu konceptualne integracije. Takav pristup, tvrdi Radde, plodan je za obje teorije: korištenje konceptualne integracije u analizi metonimije omogućuje različite razine isticanja polazne i ciljne domene (a ne nužno profiliranje samo ciljne domene kao u tradicionalnoj teoriji metonimije), dok teorija metonimije kon-

ceptualnoj integraciji može ponuditi nužna ograničenja temeljnih procesa (jer teorija konceptualne integracije još uvijek pati od prevelike širine). Zoltán Kövecses je (uz Georgea Lakoffa) jedan od najistaknutijih istraživača konceptualne metafore, koji se u posljednje vrijeme bavi ulogom kulture u konceptualnoj metafori. U svojem se plenarnom izlaganju usredotočio na susretništa kognitivne teorije metafore i kulturnih modela u proučavanju religije, pokušavajući pokazati širinu mogućih primjena kognitivnolingvističkih zamisli. Linda Thornburg i Klaus-Uwe Panther predstavnici su pragmatičkog pravca u kognitivnoj lingvistici. Oni su na temelju direktiva i ekspresivnih konstrukcija (primjerice optativa – *Da si mi zdravo!*) s njemačkim veznikom *dass* dokazali da im je značenje i pragmatička funkcija djelomično motivirana, ali ne i sasvim predvidljiva na temelju semantičkih pravila, te da u konstruiranju njihova značenja, između ostalog, sudjeluju procesi metonimijske razrade i pragmatičkog zaključivanja. Suzanne Kemmer predstavnica je druge generacije kognitivnih lingvista, koji u djelo provode zamisao kognitivne lingvistike kao modela zasnovanog na uporabi (engl. *usage-based model*), pa svoja istraživanja i zaključke temelji na korpusu. U skladu s tim, Kemmer je govorila o konstrukcijskom profilu (engl. *constructional profile*), tj. o načinu distribucije pojedinih semantičkih sastavnica u nekoj gramatičkoj konstrukciji kao o temelju semantičke analize. Napokon, Francisco José Ruiz de Mendoza Ibáñez pripadnik je europske tradicije kognitivne lingvistike, koji je u svojem predavanju predložio načine prevladavanja jaza između funkcionalističkih modularnih pristupa (koji odvajaju rječnik od gramatike, pa stoga moraju postulirati pravila njihova povezivanja) i kognitivnolingvističkih nedomularnih pristupa (gdje rječnik i gramatika tvore skalnu, pa ista ograničenja vrijede na svim razinama simboličke strukture). Autor zapravo predlaže ugrađivanje kognitivnih načela (metonimije, metafore, predodžbenih shema) kao ograničenja funkcionalističkoga leksičkog prikaza. Dakle, plenarna su izlaganja okupila najveća imena različitih struja kognitivne lingvistike, dajući presjek suvremene kognitivnolingvističke misli.

Na konferenciji su sudjelovali i drugi izlagači iz zemlje i svijeta, a mahom je bila riječ o mladim lingvistima čija su izlaganja odražavala širinu kognitivne lingvistike kao teorijskog okvira. Izlaganja su se doticala različitih tema, npr. teorijskih usporedbi tradicionalne funkcionalističke i kognitivne lingvistike (Tuomas Huumo), trendova u konstrukcijskoj gramatici (Jaakko Leino), primjene kognitivne gramatike i semantike u proučavanju ideologije i emocija (Jakub Bielak; Heli Tissari), analize pravih interakcija s pomoću metoda kognitivne semantike (Thomas Wiben Jensen; Ilona Herlin i Minna Jaakola), integriranja semantike i pragmatike u novi model konstruiranja značenja (Kamila Turewicz), te metonimije kao formalnog elementa sintakse (Bogusław Bierwiaczonek). Boje Hrvatske zastupali su kognitivni lingvisti iz Zagreba i Osijeka. Ida Raffaelli u svojem je izlaganju ponudila novi strukturno-kognitivni pristup dijakronijskom istraživanju jezika, u kojem se kognitivnolingvističke metode dijakronijske analize konceptualne semantičke strukture potvrđuju s pomoću dijakronijske varijacije u jezičnim strukturama. Nina Tudman Vuković osvrnula se na poteškoće korištenja čestotnih podataka iz korpusa za utvrđivanje prototipnosti, te na primjeru pokazala da kvantitativne podatke valja rabiti kao jed-

nu od metoda semantičke analize, ali nikako kao jedinu. Napokon, Branimir Belaj analizirao je hrvatski glagolski prefiks *iz-* te dokazao da navedeni prefiks i njegovi alomorfi proizlaze iz iste sheme koja je temelj svim više ili manje prototipnim slučajevima.

S akademske strane valja naglasiti da je dubrovačka konferencija pokazala kako je hrvatska kognitivnolingvistička zajednica sposobna organizirati kvalitetnu konferenciju i okupiti ugledne svjetske predavače, što je zasluga organizatora, prof. dr. sc. Milene Žic-Fuchs i prof. dr. sc. Marija Brdara. Cilj je konferencije bio potaknuti rasprave o različitim metodologijama istraživanja i temama, pa su se sva predavanja održavala u jednoj sesiji. Stoga je atmosfera bila opuštena, a diskusije vrlo plodne.

Organizatori konferencije izuzetno su se potrudili oko društvenog života: od večere dobrodošlice za sve sudionike, pa do fakultativnog izleta na Lokrum, šetnje dubrovačkim zidinama, te neobaveznih druženja s plenarnim predavačima. Gosti su izrazili oduševljenje Hrvatskom i Dubrovnikom, što je još jednom potvrdilo da je organizacija konferencije upravo u Dubrovniku bila pravi pogodak.

Kao što je na zatvaranju naglasio Ronald Langacker, konferencija je ispunila svoj cilj, pokazujući različite istraživačke trendove i metodologije ujedinjene pod zajedničkim imenom kognitivne lingvistike. Jasno je da svjetska i hrvatska kognitivna lingvistika ima svijetlu budućnost, te da, unatoč divergencijama, zajednička stremljenja ipak prevladavaju, ujedinjujući raznovrsne kognitivnolingvističke pravce u zajedničku paradigmu. Ostaje nam se nadati da ćemo uskoro u Hrvatskoj opet imati priliku ugostiti tako eminentan akademski skup.

Mateusz–Milan Stanojević